



**Skjøtselplan for ei slåttemark på Lønnås,  
Sørkedalen i Oslo kommune.**

Bioreg AS Rapport 2014 : 09

# BIOREG AS

## Rapport 2014:09

<b>Utførende institusjon:</b> Bioreg AS <a href="http://www.bioreg.as/">http://www.bioreg.as/</a>	<b>Kontaktpersoner:</b> Finn Oldervik	<b>ISBN-nr.</b> 978-82-8215-272-3
<b>Prosjektansvarlig:</b> Finn Oldervik 6693 Mjosundet Tlf. 71 64 47 68 el. 414 38 852 E-post: <a href="mailto:finn@bioreg.as">finn@bioreg.as</a>	<b>Oppdragsgiver:</b> Fylkesmannen i Oslo og Akershus ved Øystein Røsok	<b>Dato:</b> 30.11.2014
<b>Referanse:</b> Lien Langmo, S. H., Folden, Ø. & Oldervik, F.G . 2014. Skjøtselsplan for ei slåttemark på Lønnås, Sørkedalen i Oslo kommune. Bioreg AS rapport 2014 : 09. ISBN; 978-82-8215-272-3.		
<b>Referat:</b> Rapporten beskriver naturverdier og arts mangfold for ei slåttemark på Lønnås i Sørkedalen. Videre gjør rapporten rede for de skjøtselstiltak som bør settes i verk for å ta vare på de biologiske verdiene som er knyttet til lokaliteten.		
<b>4 emneord:</b> Kulturlandskap Naturtype Skjøtsel Slåttemark		

Figur 1. Foto; Øystein Folden 14.07.2014 ©. Bildet er tatt rett sør for husene på Lønnås, i et av de områdene innenfor lokaliteten der slåttemarkspreget fremdeles var til stede, og det stedvis var store mengder solblom (VU).

## **Innhold**

Innhold.....	3
<b>Forord</b> .....	4
<b>A. Generell del</b> .....	5
<i>Slåttemarksutforminger på Østlandet</i> .....	5
<i>Generelle råd ved skjøtsel og restaurering av verdifulle slåttemarker</i> .....	6
<b>B. Spesiell del: (se veiledning til tabellen nederst i dokumentet)</b> .....	8
<b>Kilder</b> .....	14
<b>Bilder</b> .....	16
<b>Artsliste for slåttemarka på Lønnås</b> .....	20
<b>Veiledning til skjøtelsesplanskjemmet, B- Spesiell del.</b> .....	21

# Forord

---

I samsvar med ei nasjonal handlingsplan for å ta vare på de gjenværende slåttemarkene i Norge er det tatt initiativ av Fylkesmannen i Oslo/Akershus til å lage skjøtselsplaner for de to fylkene. Det er Øystein Røsok som samordner dette arbeidet. Når det gjelder slåttemarkslokaliteten på Lønnås, ble denne registrert i Naturbase i 2013 av BioFokus ved Anders Thylén i 2013 i forbindelse med kartlegging av naturtyper i kulturlandskapet i Sørkedalen. Vi har likevel funnet det nødvendig å gjøre noen supplerende undersøkelser der, samt å samtale med eieren på stedet om hva som bør gjøres for at skjøtselen skal bli optimal.

Den aktuelle lokaliteten ligger noe øst for Venneråsen på vestsida av Sørkedalen, og er hovedsakelig eksponert mot sør og øst. Det finnes flere områder med rik engvegetasjon i Sørkedalen, men denne lokaliteten ligger langt fra de øvrige områdene. Skjøtselsplanen for denne lokaliteten har som hovedoppgave å legge til rette for at forekomstene av solblom kan tas vare på, og da ved en skjøtselsmåte som ligner mest mulig på den tradisjonelle, dvs. med minimal gjødsling og relativt sein slått, sammenlignet med dagens siloslått. Det er svært ønskelig å supplere med litt høstbeite om mulig.

Vi vil med dette få takke Fylkesmannen i Oslo/Akershus v/Øystein Røsok for oppdraget og for et godt samarbeid om prosjektet. Så vil vi også rette en takk til eier av den aktuelle slåttemarka for velvilje og tålmodighet når vi har ringt og mast om opplysninger.

Mjosundet i Aure 30. november 2014

Rissa 30. november 2014

Tingvoll 30. november 2011

For Bioreg AS

Finn Gunnar Oldervik

Solfrid Helene Lien Langmo

Øystein Folden

## A. Generell del

---

Slåttemarker er arealer som blir regelmessig slått. Semi-naturlig slåttemark, eller såkalt natureng, er slåttemarker som er formet gjennom rydding og lang tids tradisjonell slått. De er ofte overflatelyddet, men ikke oppdyrket og tilsådd i seinere tid, og ikke eller meget lite gjødslet. De blir slått seint i sesongen. Slåttemarkene blir eller ble gjerne høstbeitet og kanskje også vårbeitet. Hvordan slåttemarkene har vært skjøttet varierer noe fra sted til sted og hvor man er i landet. Slåttemark er urte- og grasdominert og oftest meget artsrik. Den kan være åpen eller tresatt.

Tresatte slåttemarker med styvingstrær som blir høstet ved lauving er i dag meget sjeldne. Slike såkalte lauvenger ble gjerne beitet om våren, slått en gang seint om sommeren og høstbeitet. I tillegg ble greinene på trærne høstet til lauvfôr med et tidsintervall på 5-8 år. I gammel tid spilte også myr en viktig rolle som slåttearealer (slåttemyr). De fleste jordvannsmyrene i Norge har tidligere vært slått, men myrslåtten opphørte i stor grad alt for lenge siden og forekom bare noen få steder fram til slutten av 1950-årene. Gjengroingen av slåttemyr går imidlertid gjerne langsomt så flere myrer bærer i dag likevel fortsatt preg av denne høstingen. Det er registrert få lauvenger og slåttemyrer som fortsatt er i hevd.

De ulike slåttemarkene tilhører våre mest artsrike naturtyper med meget stor betydning også for andre organismer enn karplanter. Rundt 70 prosent av våre dagsommerfugler er for eksempel knyttet til åpen engvegetasjon (særlig urterik slåttemark) og en rekke vadefugler bruker strandenger (slått eller beita) som hekkeområder og rasteplasser ved trekk. I tillegg har slåttemarker stor betydning for mange truete beitemarksopper. Slåttemarker kan ikke erstattes av beitemarker fordi de inneholder vegetasjonstyper og flere arter som ikke opprettholdes av beite. I sammenligning med beitemarker har de høyest artsmangfold per m<sup>2</sup> og også de største bestandene av flere truete engarter. Gjennom historien har de vært, og vil også i framtiden være, viktige "levende genbanker". I tillegg er de bærekraftige økosystemer som har vært et nøkkelelement i norsk landbruk i tusener av år. I løpet av 1900-tallet har de imidlertid blitt blant våre mest truete naturtyper.

### *Slåttemarksutforminger på Østlandet*

Den store variasjonen i vår slåttemarksvegetasjon i Norge er foreløpig bare delvis kartlagt. I det følgende har vi likevel forsøkt å peke på noen utforminger av slåttemarksvegetasjon som kan sees som karakteriske for Østlandet og dermed gir denne regionen et særskilt forvaltningsansvar. Vi gir også eksempler på noen verdifulle lokaliteter.

Telemark er kjerneområde for søstermarihånd. I Svartdal-Hjartdalbygdene, Seljord og Hjartdal kommuner, finnes flere orkidérike slåttemarker med store søstermarihåndforekomster. Engene kan defineres som flekkgrisøreng (boreal slåtteeng) med arter som småengkall, storblåfjær, marinøkkel, lifiol, skogmarihånd, brudespore, kvitkurle, grønnkurle og stortveblad. I tillegg er vårmarihand, rødflangre, hjertegras, handmarinøkkel, storengkall og ormetunge registrert i noen av dem. Noe tørrere tjæreblomeng finnes også i Svartdal-Hjartdal med bl.a. søstermarihånd, prestekrage, tiriltunge, hårsveve, rødknapp, flekkmure, marinøkkel, gjeldkarve og engkvein. En viktig slåttemarkslokalitet med en stor søstermarihåndbestand er også registrert i Flesketveit i Tokke. Den boreale slåttemarka (flekkgrisøreng) er skogtraktens blomsterenger og fine utforminger finnes også bl.a. i Oslo og Akershus på Nordli, Eidsvoll, med innslag av bl.a. grov nattfiol, brudespore, flekkgrisøre, hjertegras, vill-lin og marinøkkel og på Sør-Kringler på Nannestad der det finnes en rekke rødlistede sopparter. Også Rajesetra i Kongsberg kommune i Buskerud har fine slåtteenger med mye søstermarihånd, samt marianøkleblom, harerug, storblåfjær, flekkgriseøre, dunkjempe og gjeldkarve. Veirublomst, sandarve og vanlig marinøkkel er også funnet i tørrenger på Rajesetra.

Østlandets største solblombestand er registrert på Mikkelrud i Aurskog-Høland i Oslo og Akershus. Lokaliteten har vært slått kontinuerlig i ca. 300 år og er meget artsrik med arter som bakkesøte, brudespore, flekkmarihånd,

flekkgrisøre, marinøkkel og rødknapp. En annen meget artsrik lokalitet i Aurskog-Høland er Lysaker. Der vokser bl.a. flekkgrisøre, brudespore, enghaukeskjegg, bakkesøte, vanlig nattfiol, prestekrage og knollerteknapp. På flere av disse lokalitetene finnes den boreale enga (flekkgrisøreenga) i mosaikk med tørr-frisk fattigeng (som også kan være meget artsrik) og/eller skogstorkenebb-ballblomenger (frisk, næringsrik eng). Denne boreale engtypen er frodigere enn flekkgrisøreeng. Dette er fjelltraktenes og Nord-Norges blomsterenger. I sør er de kulturavhengige (først og fremst knyttet til slåttemark) og på sterk tilbakegang. Særlig viktige lokaliteter finnes i den sør-vestligste delen av ballblomens utbredelsesområde for eksempel i Telemark i Svartdal-Hjartdalområdet.

Nevnes bør også Bøenseter i Aremark i Østfold; her vokser bl.a. bakkesøte, stavklokke, marinøkkel, gullkløver, nattfiol, harerug, blåknapp, solblom, enghaukeskjegg og griseblad. Gode insektforekomster med flere nye arter for Norge er også registrert her. I Hedmark finnes flere enger innen Gravberget-området i Våler kommune. Karakteristiske arter for disse engene er småengkall, knollerteknapp, prestekrage, gulaks, karve og harerug samt skogmarihand, hvitbladtistel og ballblom i enkelte friskere partier. Disse engene er fortsatt i hevd ved slått og har ikke blitt gjødslet. I Stange kommune finnes rikere engtyper ved Oppset med bl.a. brudespore, flekkgrisøre, solblom og storblåfjær. Stjerneområder med artsrik frisk fattigeng, boreal slåtteeng og/eller frisk næringsrik eng finnes også i Buskerud i øvre Numedal og Hallingdal. Rygh-setra i Nedre Eiker, som skjøttes av Naturvernforbundet, bør også nevnes.

I Oslofjorden finnes rester av slåttemark på kambrosilur bl.a. på Hovedøya. Her finnes eng (knollmjødurting) som domineres av smaltimotei og har et stort artsmangfold med bl.a. aksveronika, fagerknoppurt, enghavre, gullkløver, bakkeklover og rundskolm. Denne enga har skjøtelsesplan og slås årlig.

En viktig lokalitet med kalkrike tørrenger med arter som dunhavre, hjertegras, marianøkleblom, flekkmure, gjeldkarve, flekkgrisøre og gulmaure finnes i Telemark, på Marker-gårdene i Skien. Viktige dunhavreenglokaliteter finnes også i sentrale fjellstrøk. Slåttemarkene i Vågå i Oppland var eksempel på det med karakteristiske arter som bitterblåfjær, blåmjelt, fjellnøkleblom, marinøkkel, bakkesøte og brudespore (Norderhaug 1988). Restenger av denne typen er viktige å ivareta. På kambrosiluren i dalførene fantes det tidligere knoppurteng, men de fleste av disse kalktørrengene har forsvunnet. En av de viktigste gjenværende kalktørrengene på Østlandet finnes på Gile, Østre Toten. Den er artsrik med arter som markmalurt, dragehode, bakkestarr, smånøkkel og mange rødlistete arter av beitemarkssopp.

## ***Generelle råd ved skjøtsel og restaurering av verdifulle slåttemark***

### Skjøtsel

Beste måten å skjøtte ei gammel artsrik eng på, er å følge opp den tradisjonelle driftsforma, uten gjødsel og med sein slått. Det tradisjonelle slåttetidspunktet har variert noe fra sted til sted avhengig av klima og høyde over havet. Derfor er det viktig å finne ut hva som har vært vanlig på den aktuelle lokaliteten eller i nærområdet fra gammelt av. Slått før 10. juli var imidlertid meget sjeldent!

En bør benytte lett redskap (ljå, tohjuls slåmaskin eller lettere traktor der det er mulig). Graset må bakketørkes/ev.hesjes før det fjernes. Bakketørringa viktig for at frøa til engartene både skal få modne ferdig og bli liggende igjen på enga når høyet samles sammen og kjøres vekk.

Enkelte steder har engene i tillegg vært beitet, enten vår eller høst eller begge deler. Bare beiting kan imidlertid ikke erstatte slått, men er det eneste mulighet for skjøtsel i en periode, er storfebeiting det mest skånsomme. De velger ikke ut "godbitene" slik sauene gjør. Beitepresset må i tilfelle ikke være for stort, og en må vente seg noe manuell etterrydding. Der en har tidligblomstrende arter som til eksempel søstermarihand er det særlig viktig at en unngår vårbeite.

### Restaurering

*Når det gjelder restaurering av enger som er i gjengroing og utvidelse av eksisterende slåtteareal er det viktig å ikke sette i gang med mer omfattende restaurering enn det en greier å følge opp med skjøtsel i ettertid.*

Dersom det er mange delfelt som skal restaureres, kan det være lurt å ta det trinnvis over flere sesonger. Slik blir det mer overkommelig, og en får en følelse med hvor omfattende de ulike tiltaka er, og hva en kan forvente å få gjennomført per sesong.

Hogst/grovrydding bør helst gjennomføres på frossen og gjerne bar mark, dette for å unngå skader på undervegetasjonen og er samtidig lettvinnt for å få så lav stubbe som mulig. Rydding i snø kan være noe mer tungvint, mindre busker og oppslag kan også ryddes på sommeren når det er tørt og mye av biomassen er samlet i bladene.

I slåtteeenger som *ikke* har vært tresatt er det ikke noe poeng å sette igjen noe særlig med trær. Gamle styvingstre må imidlertid spares. Et og annet lauvtre med fin og vid krone kan og få stå. All gran/furu og fremmede treslag (eksempelvis platanlønn) bør fjernes.

Etter hogst er det spesielt viktig at alt ryddeavfall, kvist, stubber og lignende blir samla sammen og brent på egne steder, og aller helst frakta ut av området. Dette for å unngå unødig oppgjødsling. Ryddeavfall som ligger spredd utover vil elles fort føre til ny dominans av uønska rask- og storvoksen konkurransesterk vegetasjon. Oppflising og spredning av flis i området er av samme grunn ikke å anbefale.

Gjenstående biomasse vil ta opp noe av næringen som frigjøres fra de døde røttene til trær og busker som har blitt ryddet vekk. Dette gir en gjødselseffekt som lett forårsaker oppvekst av uønska nitrogenkrevende arter (som for eksempel bringebær, brennesle). Gradvis gjenåpning er derfor viktig. Gjødslingseffekten sammen med økt lysinnstråling fører gjerne også til en del etterrenning. Det er mest effektivt å slå lauvrenningene i juli, når det er minst energi samla i rotsystemet. Dette faller normalt sammen med slåttetidspunktet. Det kan likevel være nødvendig å rydde lauvrenninger flere ganger utover i første sesongen, og i tillegg året etter.

Osp og or sprer seg ved rotskot, og rydding kan i mange tilfelle føre til utstrakt renning. Disse kan det derfor lønne seg å ringbarke (sokke). Det bør da skjæres et fem cm bredt band rundt treet nedanfor nederste greina. Det er viktig at snittet er så dypt at all barken forsvinner, slik at transporten av næringsstoff helt sikkert er brutt. Det er lettest å ringbarke om våren. Etter tre sommere må de døde trea fjernes.

Stubber må kappes helt ned til bakken, enten i forbindelse med hogsten eller ved etterrydding på barmark. Større stubber vil gå raskere i forråtning om en skiller barken fra veden med et spett eller lignende, og så stapper jord i mellom. Med unntak av osp og or kan en også unngå renninger på denne måten. Dette kan til eksempel være aktuelt i kanter som hindrer lysinnstråling til slåttemarka.

Problemarter som bringebær- og rosekratt, brennesle, mjøduert eller liknende går normalt ut ved slått, men kan være avhengig av slått flere ganger per sesong i begynnelsen med ljå eller krattrydder. Ev. felt med einstape (bregne) bør slås ned med kjepp (ikke skjæres ned). På denne måten fortsetter bregna med å transportere næring fra røttene, og utarmer så rotsystemet sitt. Den bør så fjernes på høsten.

For mer utfyllende om skjøtsel, restaurering og hevd, se:

**Skjøtselsboka for kulturlandskap og gamle norske kulturmarker** som finnes på DNS hjemmesider: <http://www.miljodirektoratet.no/no/Publikasjoner/Publikasjoner-fra-DirNat/Annet/Skjotselsboka/>

## B. Spesiell del: (se veiledning til tabellen nederst i dokumentet)

<b>SØKBARE EGENSKAPER (for Naturbase)</b>					
Navn på lokaliteten <b>Lønnås</b>		Kommune Oslo		Områdenr.	
ID i Naturbase Ikke i Naturbase enda	Registrert i felt av: Øystein Folden og Solfrid Helene Lien Langmo			Dato: 14.07.2014	
Eventuelle tidligere registreringer (år og navn) og andre kilder (skriftlige og muntlige) BioFokus ved Anders Thylén i 2013 i forbindelse med kartlegging av naturtyper i kulturlandskapet i Sørkedalen. Morten Lønnås				Skjøtselsavtale: Inngått år: Utløper år:	
Hovednaturtype: - Kulturlandskap, slåttemark (D01) 100 %		% andel		Utforminger: % andel	
Tilleggsnaturtyper: - Ingen prioriterte				Fattig slåtteeeng ( D0126) 15%	
				Rik slåtteeeng ( D0127) 15%	
				Fattig slåttefukteng ( D0128) 20%	
				Fattig slåttemarkskant( D0131) 50%	
Verdi (A, B, C): A		Annen dokumentasjon (bilder, belagte arter m.m.)			
Påvirkningsfaktorer (kodeliste i håndbok 13, vedlegg 11)					
Stedkvalitet		Tilstand/Hevd		Vegetasjonstyper:	
< 20 m	X	God		Slått	Torvtekt
20 - 50 m		Svak	X	Beite	Brenning
50-100 m		Ingen		Pløying	Park/hagestell
> 100 m		Gjengrodd		Gjødsling	
		Dårlig		Lauving	
Blanding av frisk fattigeng (G4), frisk/tørr middels baserik eng i lavlandet (G7) og våt/fuktig middels næringsrik eng (G12), med mest av G12.					
<b>OMRÅDEBESKRIVELSE (For Naturbase og som grunnlag for skjøtselsplanen)</b>					
INNLEDNING					
Lokalitetsbeskrivelsen er utarbeidet av Solfrid Helene Lien Langmo med bakgrunn i feltarbeid utført den 14.07.2014 sammen med Øystein Folden på oppdrag fra Fylkesmannen i Oslo og Akershus. Dette begrunnet i at det skal lages en skjøtselsplan for lokaliteten. Den ble første gang kartlagt av BioFokus ved Anders Thylén i 2013 i forbindelse med kartlegging av naturtyper i kulturlandskapet i Sørkedalen, og lokalitetsbeskrivelsen er i stor grad basert på Thyléns utgave.					
BELIGGENHET OG NATURGRUNNLAG:					
Lokaliteten ligger på sørsiden av dalføret nord i Sørkedalen, litt inn på skogen, ved plassen Lønnås nord i Oslo kommune. Berggrunnen i området består av rombeporfyr. Lausmassene består for det meste av humusdekke/tynt torvdekke over berggrunn. I forsenkningene finnes tynne fjord-/strandavsetninger (www.ngu.no). Lokaliteten ligger i mellomboreal (MB) svakt oseanisk vegetasjonsseksjon (O1). Avgrensingen er basert på GPS-målinger og ortofoto og er trolig bedre enn 20 meter. Tilgrensende areal består for det meste av løv- og barskog i tillegg til gårdstunet.					
NATURTYPER, UTFORMINGER OG VEGETASJONSTYPER					
Naturtypen er en slåttemark (D01), med innslag av utformingene fattig slåtteeeng (D0126) (15%), rik slåtteeeng (D0127) (15%), fattig slåttefukteng ( D0128) (20%) og fattig slåttemarkskant (D0131) (50%), noe som etter Fremstad, 1997 er tilsvarende en blanding av frisk fattigeng (G4), frisk/tørr middels baserik eng i lavlandet (G7) og våt/fuktig middels næringsrik eng (G12).					



#### ARTSMANGFOLD:

I partier er engvegetasjonen artsrik med arter som grov nattfiol, harerug, knollerteknapp, aurikkelsveve, markfrytle og prestekrage. Solblom (VU) forekommer med flere delpopulasjoner spredt over området med i hvert fall 60 blomstrende individer og minst 150 sterile rosetter (2013). I 2014 ble det registrert ca 20 blomstrende individer og over 300 sterile rosetter. I fuktige partier på nordøstsiden vokser bl.a. skogmarihand, sumphaukeskjegg og hanekam. Øst for husene finnes også områder med bringebær, hvitbladtistel og mjødukt som dominerende arter. På tørrere og litt rikere mark øst for husene vokser hjertegras, smalkjempe og småengkall. Kattefot forekommer i sør. Etter opplysninger fra nåværende eier, som er vokst opp her, var engene enda mer blomsterrike med mer lavvokst vegetasjon for et par tiår tilbake.

#### BRUK, TILSTAND OG PÅVIRKNING:

##### Litt historikk

Lønnås har tilhørt Løvenskjoldgodset og var opprinnelig en husmannsplass under godset. Brukerne har jobbet for Løvenskjold, mens drifta av småbruket var en måte for å skaffe seg levnetsmidler som bl.a. poteter, melk og litt kjøtt. Først i 1980 fikk Lønnås selveierstatus. Bruket tilhører i dag Øyvind Lønnås, men det er meningen at sønnen, Morten Lønnås snart skal overta.

##### Tidligere drift

Fram til 1964 ble det fødd 2 kyr og to kalver på Lønnås, i tillegg til to griser (som ble slaktet til jul) og en del høns. Hønseholdet holdt fram til ca 1970, mens griseholdet ble avsluttet ca 1980. Dessuten ble det dyrket poteter til eget bruk og det var gjerne spredt på mange åkerlapper rund omkring på bruket. Så lenge det var husdyr på Lønnås ble husdyrgjødsel oftest brukt på åkrene, men kunstgjødsel ble svært sjelden brukt. Det eneste kunne være på åkrene etter at det ble slutt på husdyrgjødsel. På engene ble det brukt minimalt med kunstgjødsel.

Også etter at husdyrholdet tok slutt ble det slått på bruket. I begynnelsen ble det slått med ljå overalt hvor det fantes gras og det ble stort sett alltid hesjet. Foret ble solgt til brukere med husdyr i Sørkedalen. Etter hvert som tiden gikk ble det knappere med tid og slått areal hadde en tendens til å minske år for år. I følge opplysninger vi har mottatt fra brukerne, så er det noen friske partier øst for husene det som senest er blitt slått, - rundt år 2000. Disse delene har i dag høystaudevegetasjon.

##### Nåværende skjøtsel

I dag har ikke Lønnås noen særlig form for skjøtsel, bortsett fra at den kommende brukeren har lagt ned ganske mye arbeid for å rydde eiendommen for kratt og uønsket skog. I sør er det en del spredt tresetting av framfor alt bjørk og yngre gran. Nord i området er det en del gjengroing med skog, bringebær og einstape fra kantene.

#### FREMMEDE ARTER:

Nyseryllik og platanlønn. Nordvest for husene utenfor lokaliteten, finnes hagelupin.

#### KULTURMINNER:

Rydningrøyser forekommer.

**SKJØTSEL OG HENSYN**

Mye av lokaliteten må i dag defineres som restaureringsareal. Dette gjelder bl.a. områder med bregner og høgstauder. Disse bør slås to ganger per sesong, en gang tidlig i sesongen, gjerne ved jonsoktider, og så sammen med resten av lokaliteten i august. Slåtteavfallet fjernes umiddelbart etter slått. I nord bør også einstape bekjempes ved å slå av skuddene med kjepp før de er fullt utvokst på våren. Ryddeavfall må fjernes fra lokaliteten. Områder med kortvokst grasvegetasjon slås en gang omtrent midt i august (helst etter frøsetting av solblom). Slåtteavfall må fjernes, gjerne etter å ha fått ligge noen dager på bakken for å slippe frø. Det kan gjerne spres utover resten av lokaliteten for å fremme frøspredning. Et område i sør er foreslått ryddet for skog, i kombinasjon med beite, mens den aller sørligste delen er anbefalt beitet noen år, før den igjen skjøttes som slåttemark. Resten av lokaliteten slås en gang omtrent midt i august (helst etter frøsetting av solblom). Slåtteavfall må fjernes, gjerne etter å ha fått ligge noen dager på bakken for å slippe frø. Det kan gjerne spres utover resten av lokaliteten for å fremme frøspredning. Det er behov for å rydde en del løvoppslag og småtrær, spesielt i kanten mot nord og i sør, samt innenfor lokaliteten. Dette for å hindre gjengroing. Ekstensivt høstbeite anbefales, gjerne med kalver. En bør overvåke effekten av beitet på solblom. Området må ikke gjødsles, pløyes eller sprøytes.

**DEL AV HELHETLIG LANDSKAP:**

Det finnes flere områder med rik engvegetasjon i Sørkedalen, men denne ligger ganske langt fra de øvrige. Solblom har trolig forekommet på flere lokaliteter i dalen tidligere.

**VERDIBEGRUNNELSE:**

Stor englokalitet med til dels tydelig slåttepreg. Flere engtyper og mer enn 20 engarter. Blir ikke hevdet i dag, noe gjengroing i kantene, men ikke vesentlig gjengroingspreg. Stor forekomst av solblom. Med grunnlag i størrelsen, relativt god tilstand og variasjon, samt god bestand av solblom vurderes lokaliteten som svært viktig (A-verdi).

**SKJØTSELSPLAN**

DATO skjøtelsesplan: 21.08.14	UTFORMET AV: Finn Oldervik, Øystein Folden og Solfrid Helene Lien Langmo		FIRMA: Bioreg as	
UTM EU89-UTM Sone 32 N 6653261 Ø 588993	Gnr/bnr. 16/16	AREAL (nåværende): 3,5 daa	AREAL etter evt.restaurering: Totalareal lokalitet: 14,5 daa	Del av verneområde? Nei
Kontakt med grunneier/bruker (ev /informant). Før opp tidsperioder, ev datoer. Navn: Øyvind Lønnaas 14.07.2014 Tlf. 908 71 376 Morten Lønnaas 14.07.2014 Tlf. 907 27 229			Type kontakt (befaring, tlf, e-post med mer) Befaring på undersøkelsesdagen i tillegg til telefonsamtaler i etterkant	

#### MÅL:

##### Hovedmål for lokaliteten:

- Lokalitetens A-verdi skal opprettholdes ved at populasjoner av rødlistearter og andre gode naturengarter skal holdes på dagens nivå, eller økes.
- Det er også et mål at de delene av lokaliteten som fremdeles har slåttemarkstruktur skal beholde og forbedre denne. Resten av lokaliteten skal ryddes for skog og beites for å holde den åpen.
- Slåttemarka skal ligge i et åpent landskap og kantsoner skal ikke skygges ut av skog og kratt.
- Slåttemarka skal ikke gjødsles, pløyes eller sprøytes
- Uttransport av gras/tørt høy bør gjøres med lettere kjøretøy på denne lokaliteten, f.eks. ATV eller elgtrekk, eventuelt lett traktor.
- Kjøring med traktor over lokaliteten skal foregå etter samme trase hver gang (langs allerede eksisterende traseer så sant det finnes slike), og helst kun i tørre perioder, for å minimere ødeleggelsene (jordpakking) av lokaliteten.
- Det legges opp til slåtteskjøtsel på fire mindre dellokaliteter, og forsøk på restaurering av så mye som mulig av de resterende arealene over tid. Unntaket er en liten del som i dag er så gjenvokst med skog at en heller ser at denne delen ryddes for skog og beites. Denne er inkludert i lokaliteten på grunn av forekomster av solblom.

##### Konkrete delmål:

- Artsmangfoldet i slåttemarka skal opprettholdes eller økes jf. artslistene under.
- Populasjoner av artene i lista over karakterarter (Se artsliste bak i rapporen!) skal opprettholdes eller økes.
- Populasjonen av eventuelle rødlistearter (i tillegg til solblom) som kan dukke opp skal opprettholdes eller helst utvides.
- Lokaliteten kan gjerne etterbeites om høsten. Etterbeite må skje etter at mesteparten av solblomen har satt modne frø, dvs ca fra midten av august eller senere..

##### Tilstandsmål arter:

- Forekomst av solblom (VU) i slåttemarka skal opprettholdes eller økes. Det legges opp til skjøtsel av solblom innenfor både slåtte og beita arealer.

##### Mål for bekjempelse av problemarter/gjengroing:

- Lauvtrekratt på slåtteenga skal ikke forekomme og må fjernes. Skog langs kanten av lokaliteten må tynnes før de gir mye skygge. En må også sørge for at hagebusker ikke får spre seg på lokaliteten. Området med ung lauvskog sør i lokaliteten ryddes for slik vegetasjon.
- Områder med einstape må behandles, jf. rettledning i generell del.
- Mindre areal med bringebær o.l. kan med fordel slås to ganger, en gang i juni i tillegg til sen slått sammen med resten av slåtteenga. Avlinga bør fjernes med en gang. Mengden areal som slås to ganger per år kan vurderes fra år til år. Det viktigste er at en søker å utarme jorda på de delene av lokaliteten som i dag er dominert av høystauder/nitrofile arter.
- Forekomster av svartelistearter skal reduseres/fjernes hvis en ikke kan utelukke at de kan bli et problem.

#### Tiltak:

- Fire dellokaliteter (merket rødt i kartet), noen med forekomst av solblom, slåes sent, i løpet av andre til tredje uke i august, da en regner med at solblom har begynt å slippe frøene. De fire dellokalitetene utgjør de arealene som i dag har best slåttemarkstruktur. Avlinga skal tørkes minst to dager på bakken eller i hesje, og så fjernes. Ved bakketørking kan avlingen fra disse delene med fordel spres utover resten av det slåtte arealet for å fremme frøspredningen. En kan gjerne søke å få gitt bort avlingen til dyrefor. Hvis ikke dumpes den utenfor lokaliteten. Området kan med fordel etterbeites, gjerne to til tre uker i september
- Resten av lokaliteten som i dag er uten ungskog (uten farge i kartet) slås to ganger per sesong, første gang i juni og andre gang sammen med resten av arealet. Dette for å utarme jorda. Avlinga fjernes fra lokaliteten umiddelbart etter slått. Det er et mål at mest mulig av dette arealet slåes to ganger hvert år, men om dette ikke lar seg gjøre, bør det i alle fall slåes en gang. Avlinga fjernes umiddelbart etter slått. Området kan med fordel etterbeites, gjerne to til tre uker i september
- Arealer som er vanskelige å slå på grunn av mye stein skal gjerdes inn sammen med slåttemarka, slik at de kan beites når det er etterbeite på slåttemarka. Etterbeite må skje etter at solblomen har begynt å slippe frøet, gjerne siste del av august og to til tre uker i september. Ungdyr av storfe vil ha gunstigst beitevirkning på denne lokaliteten.
- Arealet som i dag er tilgrodd med ungskog (merket blått på kartet) ryddes for skog, og beites sent, etter at solblomen har sluppet frøene, gjerne to til tre uker i september. Samtidig bør det rykkes opp en del blåbærlyng her. Dette eksponerer åpen jord, noe som fremmer frøspredning av solblom. Litt ljåslått i dette området bør også vurderes, og særlig rundt planter og bladrosetter med solblom slik at disse ikke skygges ut.
- Arealer sør i lokaliteten (merket gult på kartet) beites siste del av august og sammen med resten av lokaliteten to til tre uker i september. Etter noen år kan dette området vurderes som slåttemark.
- For at beiting skal kunne gjennomføres, må lokaliteten gjerdes inn. Vi vil anbefale strømgjerde her. Vanlige glassfiberstolper og gjerdetau i to høyder vil fungere godt for kalver. Kalvene slippes først på det gule arealet i sør, omtrent midt i august. Fra først i september og to til tre uker utover beites hele lokaliteten.
- Etter gjennomført beiteperiode må en gå etter med ljå og slå gjenstående urtevegetasjon som står igjen. Avlinga må fjernes.
- Skaffe kjennskap til de mest vanlige svartelisteartene gjennom informasjonsmateriell f.eks. fra Fylkesmannen i Oslo og Akershus.

Aktuelle tiltak:	Prioritering (år)	Ant daa og kostnad/daa	Kontroll: (Dato)
Generelle tiltak:			
Aktuelle restaureringstiltak, utover de generelle:	2015		
Litt rydding av skog og kratt i kantene, samt innenfor lokaliteten			
Fjerning av einstape og platanlønn	Årlig		
Tidlig slått av arealer dominert av bringebær, geitrams og mjørdurt	Årlig		
Aktuelle årlige skjøtselstiltak, utover de generelle:	Årlig		
Sen slått – tidligst slutten av juli eller først i august, raking, vending og bortkjøring av høy etter minst to dagers tørking			
<b><u>Gjerding</u></b>			
Gjerdestolper	Engangsinvestering	Ca 160 stk	
Gjerdetau		1900 m	
<b>UTSTYRSBEHOV:</b> Tohjuls slåmaskin, ljà, rive, høygaffel, presenning, ryddesag			
- ATV, lett traktor eller såkalt elgtrekk kan være gode alternativ for å kjøre ut høy.			
<b>OPPFØLGING:</b> Skjøtselsplanen skal evalueres innen 5 år:			
Behov for registrering av spesifikke artsgrupper: Lokaliteten er ikke undersøkt for beitemarksopp.			
Tilskudd søkt år:		Søkt til:	
Tilskudd tildelt år:		Tildelt fra:	
Skjøtselsavtale parter:			
<b>ANSVAR:</b> Person(-er) som har ansvar for iverksettelse av skjøtselsplanen.			

## Kilder

### Litteratur

Thylen, Anders  
Norsk rødliste 2010  
Norsk svarteliste 2012  
Artskart 15.11.2014

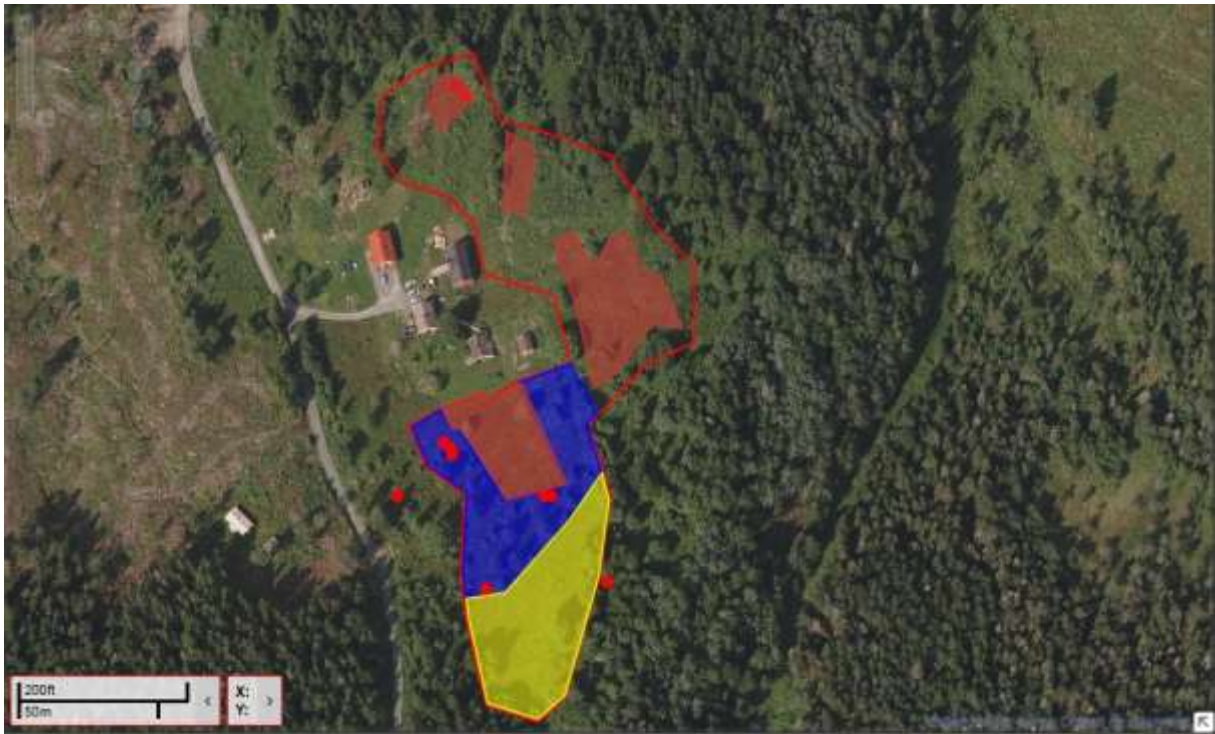
### Muntlige kilder:

Øyvind Lønnaas, grunneier Tlf. 22 49 68 89 eller 908 71 376.  
Morten Lønnås, fremtidig eier. Tlf. 907 27 229

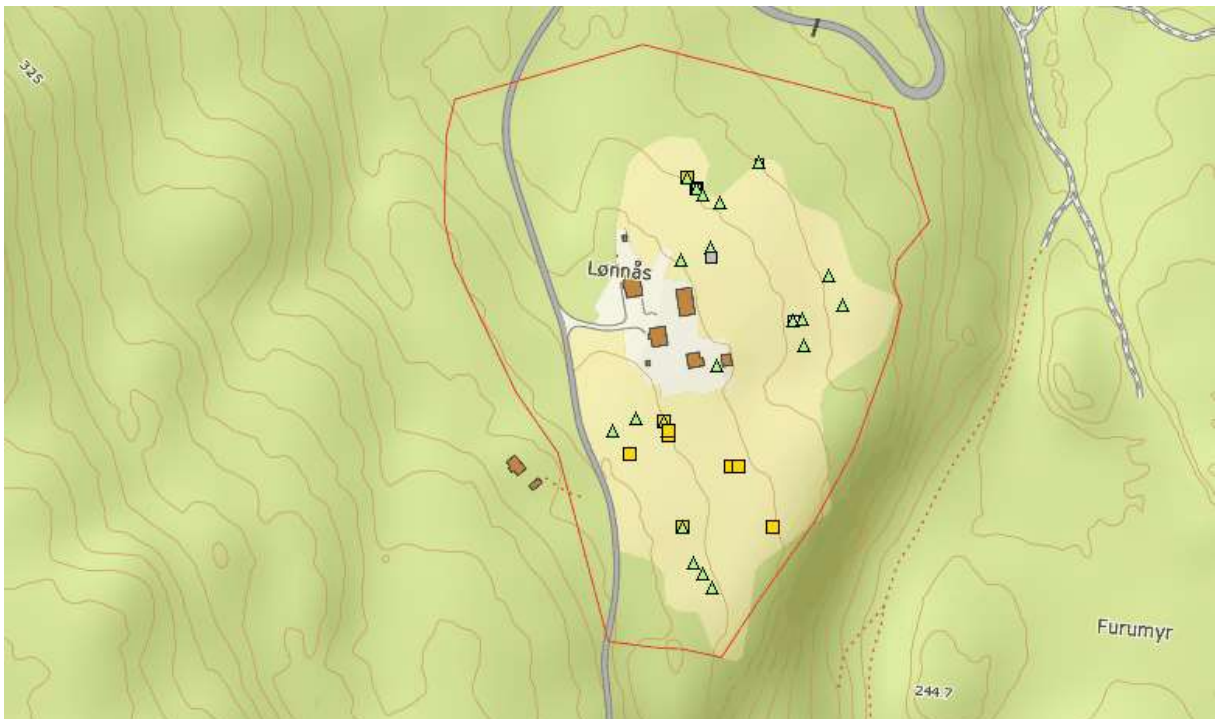
## Ortofoto/kart



Figur 2. Avgrensning av lokaliteten ved registrering. Kartet er utarbeidet i GisLink.



Figur 3. Røde figurer markerer areal som det er enklest å få til slått på. Det blå markerer området som bør krattrykkes og det gule, området som bør beites noe mer intenst enn resten av lokaliteten. De røde prikkene markerer funnene av solblom (VU).



Figur 4. Fra Artskart 15.11.2014. Alle observasjoner registrert fra området. Markeringene viser til en viss grad hvilke områder som ble ansett som mest interessante med tanke på slåtteskjøtsel.



Figur 5. Fra Artskart 15.11.2014. Gule kvadrater viser registrerte forekomster av solblom fra 2013 og 2014. To delvis overlappende kvadrater markerer sannsynligvis samme lokalitet observert ved begge registreringene som er gjort.

## Bilder



Figur 6. Midt på bildet solblom. Det er lite aktuelt med slått på dette stedet, men skjøtsel ved etterbeiting i slutten av august eller litt senere vil normalt passe bra. De nærmeste granene bør høstes i julestørrelse. (Foto; Øystein Folden © 14.07.2014).





Figur 7. Lokaliteten slik den ser ut rett sør for husene. Bildet er tatt fra vest mot øst. Her ser en at lyng er i ferd med å spre seg inn i lokaliteten, men også at yngre bjørk er ryddet for å holde området åpent. Slikt ryddeavfall bør fjernes fra lokaliteten. I høyre del av dette bildet fantes den største av delpopulasjonene med solblom (VU) innenfor lokaliteten. (Foto: Solfrid Helene Lien Langmo © 14.07.2014.).



Figur 8. Lokalitetens sørlige del sett fra nordøst mot sørvest. Også her fantes solblom (VU) spredt. Området er aktuelt for etterbeiting i alle fall de første åra. Senere kan en eventuelt slå de bitene som er enklest å slå. Det bør tynnes i trevegetasjonen langs kanten slik at det i alle fall ikke blir tettere. (Foto: Solfrid Helene Lien Langmo © 14.07.2014)



Figur 9. Fra den sørligste delen, sett mot nord. En typisk variert vegetasjon der noe har vært slått, noe sannsynligvis beitet. I første omgang er det aktuelt med etterbeiting. (Foto; Øystein Folden © 14.07.2014).



Figur 10. Bildet viser lokaliteten rett øst for fjøset. Som en ser er denne delen mer preget av høgstauder som hvitbladtistel, mjøddurt og bringebær. Også her fantes det innslag av tørrere partier, samt et område med betydelig mer kalk langs en rygg helt i øst. Her ble det registrert bl.a. hjertegras. Mot nord i lokaliteten, nesten borte ved skogen bakerst i bildet, og en liten forekomst av solblom (VU). Personen i bildet er en av kartleggerne, Øystein Folden. (Foto: Solfrid Helene Lien Langmo © 14.07.2014.)



Figur 11. Forekomsten av solblom (VU) lengst nord i lokaliteten. Som en ser er det mye høgstauder og einstape rundt plantene, noe som gjør at denne delpopulasjonen står i fare for å gå ut i løpet av få år. Grunnen til dette er at planten har bladrosettene sine helt nede ved bakken, og at disse blir skygget ut av de høyere og kraftigere plantene rundt. (Foto: Øystein Folden © 14.07.2014.)



Figur 12. I forgrunnen flere forekomster av solblom. Området kan slås årlig. (Foto: Øystein Folden © 14.07.2014.)

## Artsliste for slåttemarka på Lønnås

Ballblom, bjørk, bleikstarr, blokkebær, blåbær, **blåklukke**, bringebær, einstape, enghumbleblom, engsoleie, **engnellik**, finnskjegg, firkantperikum, forvilla hagebringebær, fuglevikke, gran, grasstjerneblom, **gulaks**, gullris, hagesmørbukk (**PH**), **harerug**, harestarr, **hjertergras**, hundegras, hundekjeks, hvitblattistel, **hvitmaure**, **knollerteknapp**, **kornstarr**, krekling, kvasstdå, **liljekonvall**, mjødurt, nyseryllik, ormetelg, osp, platanlønn (SE), **prestekrage**, rogn, ryllik, rød jonsokblom, kveke, rødsvingel, røsslyng, selje, skogburkne, skogmarihånd, skrubbær, slåttestarr, **smalkjempe**, smyle, smørbukk, **småengkall**, småmarimjelle, **solblom (VU)**, spisslønn, storfrytle, stormarimjelle, stormaure, sveve sp, sølvbunke, tepperot, trådsiv, tveskjeggveronika og tyttebær.

Hoggorm, liten kålsommerfugl, oransjegullvinge

Anders Thylen gjorde observasjoner i området 24.06.2013 og følgende arter kommer i tillegg fra hans registrering: aurikkelsveve, bakkefrytle, bleikstarr, flekkgrisøre, grov nattfiol, hanekam, kattedot, knollerteknapp, markfrytle, prestekrage, slirestarr, småengkall, sumphaukeskjegg, østersjømarihånd

Forkortelser:

VU: Kategori på Norsk rødliste – sårbar

PH: Kategori på Norsk svarteliste – Potensiell høy risiko

SE: Kategori på Norsk svarteliste - Svært høy risiko

Karakterarter er merket med **fet** skrift

## Veiledning til skjøtelsesplanskjemaet, B- Spesiell del.

Skjema B- spesiell del er delt opp i tre hoveddeler: Søkbare egenskaper (for Naturbase), Områdebeskrivelse (for Naturbase og som grunnlag for skjøtelsesplan) og Skjøtelsesplan. For søkbare egenskaper er det viktig at de begrepene og kodene som er oppgitt brukes. Områdebeskrivelse og beskrivelse av skjøtsel skal være ren tekst som ikke blir søkbar. For mer utfyllende forklaringer, se DN-håndbok 13 2. utgave 2006

<http://www.dirnat.no/content.ap?thisId=500031188&language=0>

### Søkbare egenskaper:

**\*Områdenavn:** Offisielle stedsnavn etter vedtatte rettskrivingsnormer, dvs. normalt navn fra kartblad i M711-serien. Ved bruk av navn fra økonomisk kartverk oppgis i tillegg nærmeste stedsnavn på M711-kart. Eventuelt med støttenavn i tillegg (d.v.s. lokale stedsnavn som ikke står på kart, eller områdenavn).

**\*Områdenr.:** Løpenummer. Nummeret skal være unikt (to geografisk atskilte områder kan ikke ha samme nummer) og vil i en fylkes-/nasjonal sammenstilling starte med kommunenummeret.

**IID i Naturbase** oppgis hvis området ligger i Naturbase fra før.

**\*Registrert av: (Inventør/kartlegger):** Angi alle som har vært med på å fremskaffe primærdata i felt.

**\*Tidligere registrert:** Angi årstall for ev. tidligere kartlegging av lokalitet. Få fram om lokaliteten har blitt undersøkt gjentatte ganger. Referanse til rapporter settes opp under Kilder mot slutten av dokumentet

**\*Naturtype:** Etter DN-håndbok 13 om naturtypekart-legging. **Utforming(er):** Etter DN-håndbok 13. usikkerhet m.m. utdypes i områdebeskrivelsen. **Mosaikk:** En lokalitet kan inneholde en småskala mosaikk som det er vanskelig å avgrense, og der avgrensingen har liten praktisk betydning for planlegging og forvaltning. Lokaliteten plasseres da i den naturtypen det er mest av, eller den som er viktigst. Andre naturtyper eller utforminger som forekommer på lokaliteten registreres som mosaikk (tilleggsnaturtyper/-utforminger, helst med prosentandeler).

**\*Verdi:** A, B, C. Usikkerhet og gradering angis i områdebeskrivelsen.

**\*Stedkvalitet:** Avgrensingens nøyaktighet beskrives i 5 kategorier. Sett kryss.

**Påvirkningsfaktorer (tekniske inngrep m.m.):** Etter liste i vedlegg 11 i DN-håndbok 13.

**Tilstand (hevd):** For kulturbetingete lokaliteter oppgis tilstanden etter 5-gradert skala. Sett kryss. Under tilstand i områdebeskrivelsen nedenfor ønskes en mer utfyllende beskrivelse.

**Bruk:** For kulturbetingete lokaliteter oppgis *nåværende* bruk. Sett kryss. I områdebeskrivelsen nedenfor ønskes en mer utfyllende tekst om tidligere og nåværende skjøtsel.

### Områdebeskrivelse

**\*Områdebeskrivelse:** Skal være forvaltningsrettet, tilpasset brukeren og må være tilstrekkelig til å kunne begrunne valg av naturtype, verdi og skjøtelses- og restaureringstiltak som skal ivareta lokaliteten.

**Innledning:** Opplysninger om kartleggingen/ skjøtelsesplanarbeidet. I hvilken sammenheng kartleggingen er gjort, hva som er gjort tidligere, om den nye beskrivelsen supplerer eller erstatter tidligere beskrivelser og lignende.

**Beliggenhet og naturgrunnlag:** Geografisk beliggenhet og supplerende opplysninger til kartet, evt. buffersone beskrives. Hvor nøyaktig er avgrensningen? Sistnevnte kan variere, både som følge av kartleggingsmetodikk og naturgitte årsaker, og det bør skilles mellom disse to faktorene. Viktige topografiske og geologiske forhold. Viktige naturgitte faktorer som påvirker økosystemets stabilitet (skogbrann, flom, nedbør/luftfuktighet, vind).

**Naturtyper, utforminger og vegetasjonstyper:** Supplerende opplysninger om naturtyper, utforminger og mosaikk oppgis her, samt supplerende opplysninger om truede vegetasjonstyper og evt. andre viktige vegetasjonstyper. Hvis naturtyper/vegetasjonstyper som ikke er prioriterte er inkludert, skal dette nevnes og begrunnes (f.eks. av arronderingsmessige årsaker).

**Artsmangfold:** Typiske/karakteristiske/dominerende arter. I hagmark/lauveng bør ulike treslag angis, samt deres mengdefordeling. I tillegg kan arter som supplerer eller spesifiserer ytterligere i forhold til naturtype-/vegetasjonstypebeskrivelsen nevnes. Alle sjeldne, kravfulle og rødlistede arter skal listes opp med antall/mengde for artene, samt funnhistorikk.

**Bruk, tilstand, påvirkning:** Utfyllende opplysninger om tilstand, inngrep, andre påvirkningsfaktorer, historikk og bruk. **Bruk:** Nåværende og tidligere bruk skal beskrives. For tidligere bruk menes tradisjonell drift, (helst tilbake til før krigen). Kontinuitet i bruk/ikke bruk: Angi perioder (årstall) med ev. opphør av drift. Perioder (årstall) med ev. intensivering av drift, eks: flere slåtter pr år, økt gjødsling (type og mengde gjødsel med mer). For *tilstand* angi her eventuell avvikende skjøtsel: Slått men graslet ligger igjen, slått ved plenklipping, bare beiting osv. For slåttemyr er grøfting og slått viktig. For kystlynghei er brenning og beiting viktig. Noter type gjengroingsarter og grad av gjengroing. Avgrens gjerne på ortofoto arealer med preg av forfall. NB: (Dette blir supplerende opplysninger til rubrikken *hevd* ovenfor) Påvirkningsfaktorer kan i tillegg registreres som søkbar egenskap for alle naturtyper. For kulturlandskap kan bruk registreres som søkbar egenskap.

Fremmede arter: Forekomst og tiltak. (hvor de vokser avmerkes på ortofoto/kart).

Kulturminner: Forekomst av spesielle kulturminner i lokaliteten, eks bakkemurer, steingjerde, stakksneis osv.

- Skjøtsel og hensyn: Skjøtsel er aktive tiltak for å fremme naturverdiene. Hensyn er passive tiltak for å unngå skadelige aktiviteter for lokaliteten, eller visse former for bruk/inngrep som ikke vesentlig påvirker de naturverdiene som skal ivaretas. Konkrete forslag og behov for å ta spesielle hensyn utenfor lokaliteten bør det nevnes her. Det gis her en kortere oppsummering av det som skrives i skjøtelsesplanen om mål for skjøtsel, tilstand, skjøtselstiltak, tidsplan m.m.
- Del av helhetlig landskap: Sammenheng med andre områder innenfor et større areal. Det vil ofte være aktuelt å vise til nærmere beskrivelse i dokument eller kilde på faktaarket.
- Verdibegrunnelse (Obligatorisk): A, B eller C. Angi kort hvilke faktorer som i størst grad bidrar til verdien som er satt. Eventuell usikkerhet i forhold til verdien bør nevnes. Eventuelle utviklingstrekk som støtter verdivalget, nevnes. Om lokaliteten har endret verdisetting siden forrige registrering bør dette begrunnes her. Restaureringspotensialet til lokaliteten bør inn i verdivurderinga, om (deler av) enga er i forfall.
- Merknad: Her kan det legges inn uthevet kommentar om at lokaliteten må oppsøkes på nytt, at avgrensingen er for unøyaktig m.m..

## Skjøtelsesplan

**Dato skjøtelsesplan:** Dato for ferdigstilt skjøtelsesplan.

**Utformet av:** Navn på ressursperson som har skrevet planen ev hvem som har veiledet skjøtelsesplanarbeidet.

**UTM:** Sett inn koordinater for midtpunkt i polygonet, **Gnr/bnr:** Oppgi alle gårds og bruksnummer innen lokaliteten som skjøtelsesplanen gjelder for. (Kan bli mange for store lokaliteter som kystlynghei. Her kan dere få hjelp av kommunen).

**Areal (nåværende og etter evt. restaurering):** Oppgi areal på lokaliteten ved registrering, om aktuelt angi også areal etter at restaureringstiltak er gjennomført dersom dette vil endre på arealstørrelsen.

**Del av verneområde:** Det skal noteres om området ligger helt eller delvis innenfor et verneområde.

**Kontakt med grunneier/bruker:** Det er meget viktig å holde god dialog med grunneier/ev. bruker under hele skjøtelsesplanprosessen, slik at skjøtelsesplanen blir konkret og tilpasset grunneierens behov, kapasitet og drif. Det skal dokumenteres at skjøtelsesplanskriver har hatt denne dialogen, og med hvem dialogen er ført.

**Mål:** Deles opp i hovedmål, delmål, ev. mål for delområder, samt tilstandsmål for enkelte arter. Rødlistearter, karakterarter, totalt antall arter. Konkretiseres med % økning innen et tidsrom, eks innen 10 år. Er lokaliteten i god hevd vil det være et mål i seg selv å beholde dagens artsinventar og fordeling. Om området ligger innefor et verneområde og har konkrete bevaringsmål som vil påvirke skjøtelsen så skal dette beskrives her.

**Aktuelle tiltak:** Deles opp i: *Generelle tiltak* (med henvisning til A: generell del i skjøtelsesplanen), *Aktuelle restaureringstiltak, utover de generelle* dvs restaureringstiltak som er nødvendig for konkret denne lokaliteten og som ikke er beskrevet i den generelle delen. Det kan være behov for brenning, ringbarking, tidspunkt for tiltak, midlertidig plassering av kvisthauger, bekjemping av problemarter, eller spesielle *hensyn* knyttet til kulturminner, styvingstrær, hi/reir, fuktområder, adkomst til lokalitet, utkjøring av tømmer/ved, eiendomsstruktur osv.

Til sist; *Aktuelle årlige skjøtselstiltak, utover de generelle.* Eks spesifikke lokale slåttetidspunkt, behandling av høyet, bortkjøring, slått hvert år eller sjeldnere, ev før- og etterbeite, hva slags dyr, antall beitedyr, ev. tidsperioder for beiting. Lauving/styving; tidspunkt, behandling av kvister osv.

**Utstysrbehov:** Spesielle behov for utstyr til skjøtsel/restaurering.

**Oppfølging:** Det bør angis årstall for evaluering av tiltakene igangsatt etter skjøtelsesplanen. Om det er aktuelt med supplerende registrering av spesifikke artsgrupper så nevnes dette her.

**Tilskudd/skjøtelsesavtale:** Gi opplysninger om det er søkt midler RMP, SMIL ev andre miljømidler, samt opplys om det foreligger skjøtelsesavtale og hvor lenge den gjelder.

**Ansvar:** Navn på person(-er) som har ansvar for iverksettelse av skjøtelsesplanen, eks grunneier/bruker for gjennomføring av tiltak, samt person i forvaltningen for oppfølging av skjøtelsesavtaler med mer.